

1 AUGUSTUS 1936

AFLEVERING 4.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE :

Dr J. HEIMANS. AMSTERDAM.

Dr JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE :

Dr JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN :

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE :

2c OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

POSTCHEQUE EN GIRO 15205.

GEM. GIROKANTOOR AMSTERDAM V. 6482.

BANKIERS: INCASSOBANK

(Bijk. Linnaeusstraat).

PRIJS PER JAAR 1 6.50 BIJ VOORUITBETALING.

NAAR DE EILANDEN

In Harlingen krijg je nog meer de gewaarwording van „naar buiten” te gaan dan in den Helder, want de reis naar Terschelling duurt eenige uren. Eerst geeft de Pollendam bezigheid door zijn aalscholvers en meeuwen en mosselenkrabbers en dan komt de ruimte. De duinenrug van Vlieland komt altijd iets eerder in zicht dan de baak van Griend op zijn spillebeenen.

Hoe zal het met Griend gaan? De ingenieur zegt, dat we het nog jarenlang zullen kunnen behouden met zijn schelpenrijke strandwal, zijn slikken, kreken en bij laag water de onafzienbare Grienderwaard. De vogels kunnen er nog veilig huizen, en er blijft ook een mooie en merkwaardige flora voor zooverre zij bestand is tegen korter of langer onderdompeling in het zeewater. Na de afsluiting van de Zuiderzee toch wordt het eiland vaker en dieper overstroomd dan voorheen. De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten heeft hier wel een zeer kostelijk en merkwaardig bezit.

Inmiddels zijn we om het eiland heen gedraaid, de Brandaris wenkt ons reeds toe

en weldra beleven we weer eens het mooiste „aankomen” in Nederland, het binnenvaren van de haven van West-Terschelling.

Maar we willen nog heden het Staatsnatuurmonument van den Noordsvaarder en West-Terschelling zien. Bij Doodemanskisten houden we ons niet lang op, maar we doorkruisen snel het duin tot even boven de ontginning en staan weldra bij het thans snel stroomende „riviértje”, de afwatering van de westelijke plakken. Maar er is een knap stuwte in gemaakt, dat gemakkelijk te regelen valt. Door deze stuw en door den Weeversdam is er nu voor gezorgd, dat het natuurmonument en in het bijzonder het Gritjesplak zijn alouden waterstaatkundigen toestand blijft behouden.

Zullen de duinen werkelijk natuurmonumenten mogen heeten, dan moet alle vreemde stoornis worden opgeheven: konijn, kunstmatige ontwatering en ander menschenwerk. Het Staatsboschbeheer heeft dit op de eilanden werkelijk bereikt.

Fig. 1. *Griend*.

Alleen de Waterstaat grijpt in, wanneer dat noodig is voor beveiliging van het kustgebied, zelfs van de Friesche en Groninger kusten.

Het Gritjeplak is thans in den winter één groote watervlakte met enkele eilandjes. Rondom liggen groote grijze duinen. In het voorjaar daalt het water en nu, begin Juni vonden we een heerlijke, nog al verbijsterende afwisseling van droge heuvelruggen, wijde plekken, dicht begroeid met kraaiheide, kruipwilg, lepeltjeheide, afgewisseld met moerassen met gagel en biesen en hier en daar blonk nog een heldere waterplas, bont met eenden. Paapjes, kneutjes, rietgorzen vlogen

her en der en ook ontbrak het drietal niet, dat zoo typisch is voor onze groote duinvlakten van de eilanden: aschgrauwe kiekendief, torenvalk, velduil.

We troffen het, dat de Harlekijsorchissen nog bloeiden en de Gevlekte al begonnen, tegelijk met Breedbladig en Vleeschkleurig Handekenskruid. Het was een weelde van Orchideeënbloei. Ook was de bloei van Wintergroen begonnen (de eerste aflevering), zoowel Rondbladig als Klein. Prachtig, die trossen rood-bruin-groen van de pas beginnende *Pirola minor*. Dan weer heele partijen van rood-bloeiend *Kartelblad* en zoowaar ook reeds *Lepeltjeshei* in bloei. En dat alles over een ruimte van tientallen en tientallen hektaren, geen klein „overschotje” maar een echt bruikbaar landschap. Dat de gentianen niet ontbreken, bleek uit de groote menigte *Blauwtjes*, die troepsgewijs hingen te slapen in de voorjarige stengels van de *Knopbies*.

Buiten de aloude natuurlijke duinen liggen hier de Stuifdammen van de zoogenaamde Kroonspolders, een poging om de duinvorming te bespoedigen, een eenigszins overijlde poging en daardoor vloekend met het oude landschap. Maar het is wel interessant, om na te gaan, hoe planten en dieren zich vestigen in dit gebied. Reeds heeft de Kluut geprobeerd, er te broeden.

Den volgenden morgen gingen wij naar de Boschplaat, eerst naar de eendenkooi, om de Zevenster te zien bloeien en toen naar het groote stuifduin bij paal 19.

Al de Terschellinger duinen en de Boschplaat in het bijzonder hebben voor de biologie een groote beteekenis gekregen door het onsterfelijk werk van onzen diep betreurden Van Dieren. In zijn *Organogene Dünenbildung* hebben wij een breede basis voor de verdere studie van het duinengebied der Noordzee-eilanden, dat in de wereld wel een zeer bijzondere plaats inneemt. Het is wel zeer aandoenlijk, dat de eerste grondslag voor die studie nu bijna zeventig jaar geleden gelegd is door een ander jong geleerde, die niet eens de uitgave van zijn dissertatie mocht beleven. Neem Holkema's boek nog eens ter hand; ge zult in hem een groot voorganger erkennen.

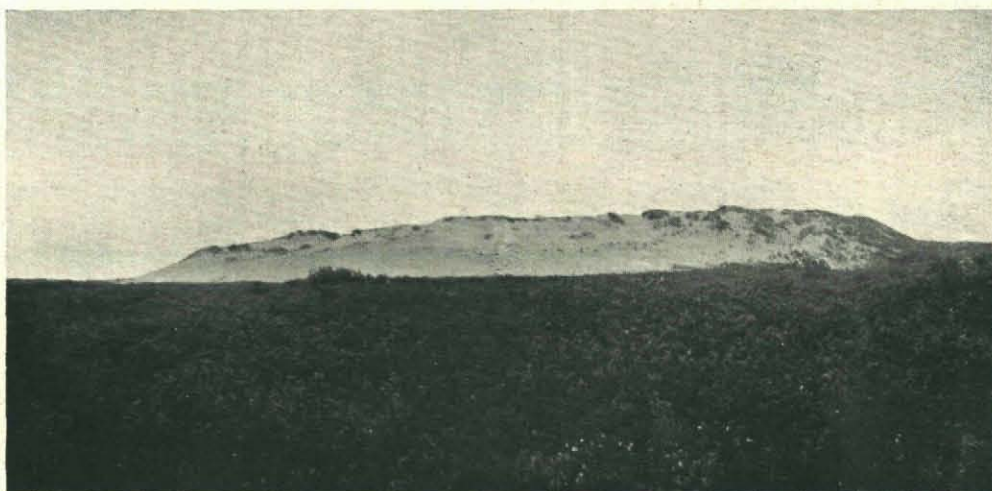

Fig. 2. *Het groote stuifduin van paal XIX wandelt naar de Boschplaat.*

Laat ons hopen, dat er onder de tegenwoordige jonge biologen weer zijn van gelijke vlijt en genialiteit, want het is zonde en jammer, dat in ons heerlijk land nog zoo veel prachtige gelegenheid voor oorspronkelijk wetenschappelijk werk ongebruikt blijft.

Om dan tot Van Dieren terug te keeren, hij vestigde nog eens bijzonder de aandacht op het groote duin bij paal 19, een „loopduin” bij uitnemendheid en sprak de hoop uit, dat dit duin nu eens ongemoeid zou worden gelaten. De basis van dat duin is reeds in een vergevorderden staat van verstuiwing: uitgeblazen tot op het grondwater. De vraag is dan, hoe de natuurlijke plantengroei in de afwisseling van droge en natte tijden dezen loop zal richten en remmen. De leiding der Staatsnatuurmonumenten heeft nu gelukkig besloten, dit indrukwekkend duin zijn vrijen loop te laten en we hopen nu een getrouw relaas te krijgen van zijn avonturen op de Boschplaat.

Inderdaad is deze Boschplaat een voortreffelijk natuurmonument, vooral nu hier, zoowel als op Vlieland en Texel de konijnen afdoende zijn beteugeld. Het strekt het Staatsboschbeheer tot grooten roem, dat het hier een eind gemaakt heeft aan den

allerakeligsten wantoestand, waaronder het duin van heel Nederland eeuwen achtereen heeft moeten lijden en waardoor wij beroofd zijn van het allerschoonste landschap, dat zich laat denken. Gelukkig gaan wij nu betere tijden tegemoet, niet alleen hier, maar ook op den vasten wal. Maar daarover later liever nog eens.

Fig. 3. Kringgroei van Rolklaver op de Boschplaat.

De Boschplaat is vooral beroemd geworden om zijn Zilvermeeuwenkolonie, om het broeden van de Kleine Mantelmeeuw en om het merkwaardig paartje Mantelmeeuw $\times$ Zilvermeeuw (thans zoek). Midden op de groote plaat staat de hut van de bewakers met een kleine lichtopstand: een aardig station in het onafzienbare veld.

Doch indien er geen enkele meeuw huisde, zou de Boschplaat nog een natuurmonument van den eersten rang zijn om zijn merkwaardige duinvormen (de eerste, tweede en derde duintjes) en om de bijzondere geschiedenis van de begroeiing die zich dag aan dag voltrekt. Nu de

konijnen weg zijn, zien we hier de allerkostelijkste dingen gebeuren. De Boschplaat is heel iets anders dan de Vliehors. Er is allerlei soort van grond en zeer sprekende verschillen in hoogte. Bij vloed dringt het water van de Wadden door in de slenken tusschen de duintjes en laat hier en daar slib achter. Bij hooge stormvloed kwam vroeger het water van de Noordzee zelfs dwars over de plaat in gemeenschap met de Wadden-zee. Thans heeft Waterstaat echter langs de heele Noordzee een stuifdijk aangelegd en daarmee is de plaat nu al meer en meer georiënteerd op de Wadden.

Met dat al vinden we nu in de slenken een plantengroei van de slikken, hoogerop die van de zilte kwelders en groene stranden en verder de duinenflora. Op de meeste plaatsen heeft het plantendeck zich nog niet gesloten, alleen in het westelijkst gedeelte, tegen de oude duinen aan hebben we het „woud” van Kruipwilg en Kraaiheide en Gagel met de Orchideeën, Pirola's, etc. etc. ongeveer als in de andere Terschellinger vlakken.

Reeds bij de Eerste Duintjes beginnen de heldenfiguren te komen: de Groote Strandwinde (*Convolvulus Soldanella*), de Blauwe Zeedistel, de Zeewolfsmelk (*Euphorbia Paralias*) en de nieuwe Teunisbloem, die we alvast Zand-Teunisbloem genoemd hebben, een tamelijk onbruikbare vertaling van *Cenothera amrophila*. Als we hem

Fig. 4. De hut op de Boschplaat.

beter kennen, vinden we misschien een beter naam, maar ik moet hem eerst nog eens goed bekijken naast zijn naaste verwant, de Kleine Teunisbloem (*Oenothera muricata*).

Deze nieuwe Teunisbloem dan is, naar Van Dieren vertelt uit het Oosten komen opdagen langs de Oostfriesche Waddeneilanden en hier op de Boschplaat gedraagt hij zich met al den overmoed van den pionier. Het is werkelijk indrukwekkend zooals dat viertal Teunisbloem, Zeewolfsmelk, Strandwinde en Blauwe Zeedistel zich hier flinke plaatsen weet te verschaffen. En er is nog plaats voor vele andere: de gewone Fijnstraal (*Erigeron acre*) in prachtige kleurrijke forsche exemplaren en elders de Rol-

klaver, die hier vrij kan uitgroeien naar alle kanten in kringen van meer dan een

Fig. 5. De Zand-Teunisbloem (*Oenothera ammophila*) op de Boschplaat: zaailingen en uitgebloeide planten.

Fig. 6. Ingang naar het nest van een Bergeend onder een Oostenrijksche den op Vlieland.

een heerlijk vrij landschap van duinen en dellen met de Kroonspolders en de Hors

meter middellijn. Ik zou nog honderd uit willen vertellen over de plantenwereld van de Boschplaat, maar laat dat graag over aan de jongeren, die er eens een dag of tien willen besteden aan grondig onderzoek.

We bekeken nog even het natuurmonument Koegelwiek bij Hoorn, kwamen in een hevige donderbui weer op West en voeren tegen zonsondergang bij opklarend weer naar Vlieland met overvolle maat van schoonheid.

Vlieland is een klein hoekje dorp, een groter plekje huizinkjes van de badplaats, een strookje groenland en verder

tot besluit. Er is nieuw bosch en ook betrekkelijk oud bosch bij de Kooien. Merkwaardig is het, hoe in de laatste jaren de Veen-boschbes (*Vaccinium uliginosum*) zich uitbreidt in verschillende valleien. Ook in andere opzichten wordt de flora rijker na de verdrijving van het konijn.

Evenwel is daardoor de Bergeend beroofd van broedgelegenheid. Men heeft het dier schadeloos willen stellen door hem kannebuizen en andere kunstmatige holen te verschaffen en hij heeft zich bovendien weten te behelpen door te nestelen onder dichte helmpollen en onder de niet minder dichte jonge Oostenrijksche dennetjes. Geen zorg dus meer voor de bergeenden.

En dan de eidereenden! Hiermee viert de bescherming een van haar allerschoonste triomfen. In 1936 hebben minstens driehonderd paren Eidereenden op Vlieland gebroed. Het broedterrein mag liefst door niemand worden betreden, want die vogels laten licht hun nest in den steek. Het Groote Publiek laat zich deze beperking gaarne welgevallen en vindt zijn belooning er in, door wandelend langs het Waddenstrand daar de vogels in zee te zien en vlak aan de kust heele risten van oude vogels en jongen, honderden. Daarbij dan nog drukte van Bergeenden, Scholeksters, Kluten, Tureluurs, Pleviertjes, Sterntjes, een enkele Zilverplevier, rosse Grutto's etc. Dat alles maakt een wandeling langs het Vlielandsche Waddenstrand tot het allermooiste, wat we in Nederland kunnen beleven.

Na al dien rijkdom vormt een sukkelritje in de huifkar onder een kletterend regentje over tien kilometer naakte Vliehors wel een zeer nuttige anticlimax. Dezelfde bries dreef ons huppelend blazertje naar de noordpunt van Texel met zijn geruïneerd klifduin. Dit weer kwam ons te pas, om in den avond het museum aan Den Burg te bezichtigen dat dank zij de onvermoeide werkzaamheid van den heer Kraai en de goed hulp, die hij van vele zijden ondervindt, steeds wint aan rijkdom, uitgebreidheid, belangrijkheid en bruikbaarheid, een onschatbaar tegenwicht tegen gedachteloos gedoe op een modeplaats, zooals Texel er dreigt een te worden.

Den volgenden morgen ging het meteen maar naar de geheimzinnigste plek, waar zoo goed als niemand mag komen: de Binnen Mui, alweer een triomf der bescherming. Daar hebben telkens de Lepelaars geprobeerd, om te gaan broeden en eindelijk, na zeer strenge afsluiting van het gebied, is het gelukt. Thans is er een kolonie van ruim veertig nesten, gevestigd rondom een eilandje in de groote plas. In het rietland vlakbij nestelen de Blauwe Reigers. Het is er dus een onophoudelijk vertier van groote vogels. Groot Publiek kan weer blijmoedig berusten in de afsluiting, want van de naburige hoogten kan men, zonder dat de dieren verontrust worden, het heele bedrijf gadeslaan.

Ongetwijfeld zal het goed zijn, om nog eenige jaren de afsluiting streng te handhaven. Het is te verwachten, dat de kolonie zich zal uitbreiden en dat er zich zelfs groepen gaan vestigen in de Buiten-Mui of in de Geul en elders.

Tegelijk met de verrijking van flora en fauna krijgen we bij het Groote Publiek grooter liefde, meer kennis, beter inzicht en gunstige gezindheid, zoodat we misschien al binnen een tiental jaren kunnen afzien van menige politioneele maatregel, die thans nog wel eens verbazing of zelfs ontstemming wekt. Maar Texel moet berekend blijven

op tienduizenden bezoekers en een goede beperking heden kan ruime vrijheid opleveren voor de toekomst. Het is wel een groot geluk, dat de duinen van Texel, Vlieland en Terschelling zoo goed als geheel eigendom zijn van den Staat en daardoor verzekerd tegen onredelijke uitbuiting.

De Zilvermeeuwenkolonie in de Westerduinen toont altijd nog groote levenskracht. Nog altijd handhaven een paar Scholtekergezinnen zich te midden van de groote drukte. Bovendien zagen we onder een dichte helmpol het nest met twee jongen van de Kleine Boschduif, de Holenduif, die hierdoor ook alweer aantoonde, dat het konijn niet onmisbaar is.

Over den invloed van een Zilvermeeuwenkolonie op het duin vertellen we elkander wel af en toe enkele dikwijls herhaalde algemeenheden, maar de zaak blijft vatbaar voor een grondiger behandeling.

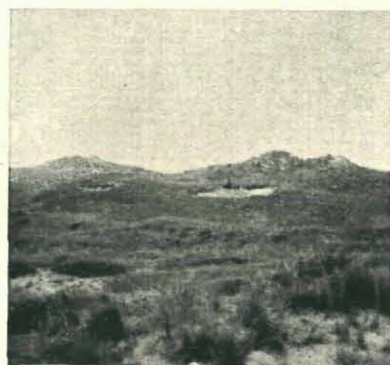

Fig. 8. Stuifkuilen in de Meeuwenkolonie in het Natuurmonument Westerduinen op Texel.

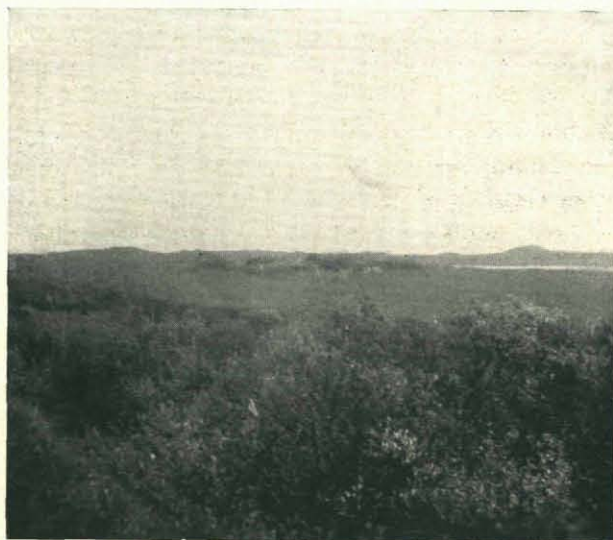

Fig. 7. De Lepelaarbroedplaats in de Mui op Texel langs het eilandje achter het rietveld.

Er valt een heele rekening op te maken over kalk en stikstof, mechanische invloeden, gewoonten van de bewoners etc. Hier in de Westerduinen hebben we o.a. een weelderigen groei van de Reigersbek, hoogstwaarschijnlijk vanwege de stikstof en zeer merkwaardige kringvormige inbreuken in het dichte plantendeck, hoogstwaarschijnlijk het gevolg van „societeiten”, maar dat weet ik niet zeker. Wel weet ik, dat het mooi en goed is, om hier eens een uurtje te komen genieten van het grootsche schouwspel, maar dat het ook te waardeeren zou zijn indien enkele onzer eens eenige jaren achtereen het Meeuwenlandschap echt in studie namen. Hier, als in de meeste natuurmonumenten liggen massa's mooi werk te wachten.

Practisch zijn thans alle nog onbeboschte Texelsche duinen natuurmonument, met uitzondering van het gebied van de Koog van paal 18 tot paal 22 en de strook, die Waterstaat onder zijn beheer heeft. Daarvan is echter ook een groot deel volstrekt „natuurlijk”.

Het ware te hopen, dat de Texelsche duinen eens even degelijk bestudeerd werden, als Van Dieren dat begonnen is met Terschelling. Texel is heel iet; anders en een vergelijking zou zeer leerzaam zijn.

De tegenwoordig al vrij groote bezittingen van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten langs de Oostzijde van Texel en de bemoeiingen van de Vereeniging tot Bescherming van vogels maken, dat wij thans wel het heele eiland mogen beschouwen als natuurmonument, vooral ook, omdat hier zoowel als op Vlieland en Terschelling het aloude veehouders- en visschersbedrijf zich zoo harmonisch invoegt in het natuurlijke landschap. Vijftig jaar geleden was dat nog veel mooier dan thans. Op Texel hebben wij wel enkele pijnlijke stoornissen te verduren gekregen en wanneer Texel zich in de gunst van het publiek zal willen blijven verheugen, dan moet men

Fig. 9. In het lage land bij Dijkmanshuizen, bezoek aan Büttikofers Mieland.

er te werk gaan met diep inzicht en groote omzichtigheid. Waalenburg is gedegradéerd door de versterkte bemaling, de onmiddellijke omgeving van Den Burg heeft veel geleden doordat het mooie en merkwaardige Diepweel verschandali-seerd is tot een vullisbelt, de verontreiniging door het afvalwater van de zuivelfabriek aan de Schilderweg veronaangenaamt daar het verblijf in het lage land. Dat is allemaal heel jammer. Misschien is die watervervuiling nog te verhel-pen, maar Diepweel zijn we kwijt en Waalen-burg wordt een „gewone” polder, met als merkwaardigheid het natte plekje van Natuur-monumenten.

De roemruchte naam van Waalenburg kon mettertijd dan wel eens in het vergeetboek raken. Voorloopig is de polder nog een aardig studievoorwerp voor ontzilting en voor de wijziging, die flora en fauna ondergaan tengevolge van de ontwatering en de verandering van hooiland in bouwland.

Een nieuwe naam wint gaandeweg veld: die van Dijkmanshuizen, de buurt waar de Fienweid ligt en Büttikofers Mieland, waarbij zich dan weer het Molenmieland aansluit. Daarvan vertelde ik kort geleden hier reeds het een en ander.

En een taaie vermaardheid, ondanks inkrimping en ontginning, behoudt nog altijd de Bol in den polder het Noorden.

Wanneer we de zaak in het groot bekijken, dan zouden we Griend, Terschelling, Vlieland en Texel met elkaar kunnen beschouwen als één groot Nationaal Park der Wadden-eilanden. Dat bevat dan meteen ook al de zandplaten en de zeehonden. Door voortdurende samenwerking van Rijk, Provincie, Gemeentebesturen, Polderbesturen, Vereenigingen voor Natuurbescherming en voor Vreemdelingenverkeer, maar bovenal door machtige belangstelling van ware „Vrienden der Eilanden” kan dit gebied tot iets worden, dat werkelijk den vaak misbruikten eeretitel van Nationaal-Park waard is.

JAC. P. THIJSSE.